

Эрдолатова Нургуль Нуралиевнанын «СУЛТАН ИБРАИМОВ – МАМЛЕКЕТТИК ЖАНА САЯСИЙ ИШМЕР» деген аталыштагы 07. 00. 02. – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн даярдалган диссертациясына

П И К И Р

1. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий жана мамлекеттик программалар менен байланышы

Эрдолатова Нургуль Нуралиевнанын «Султан Ибраимов – мамлекеттик жана саясий ишмер» деген темадагы диссертациялык иште Советтер Союзу доорунун тарыхына болгон кызыгуу СССРдин жоюлушу менен илимпоздордун, тарыхчылардын, социологдордун жана саясат таануучулардын көңүлүн буруп, бул доорду жаңы дем менен изилдөө саамалыгы башталганы байкалат. Аны менен бирге Союз доорундагы Кыргызстандын тарыхын изилдөөнүн актуалдуулугу артып жаткандыгы шек туудурбайт. Эгемендүүлүгүбүздү колго алгандан кийин совет доорундагы Кыргызстандын тарыхы тууралуу жазылган макала, изилдөө эмгектердин мол болгондугуна карабастан бул багытты дагы терең изилдөө учурдун талабы болуп эсептелет.

Диссертациянын автору изилдөө ишинде мамлекеттик ишмер Султан Ибраимовдун саясий ишмердүүлүгү менен кошо ошол доордогу Кыргызстандын саясий, экономикалык жана маданий абалын чагылдырып бере алган. Азыркы учурда саясий жана кадрдык кризис маалында кыргыз коомчулугунда саясий маданиятты калыптандыруу жана татыктуу саясатчыларды өстүрүүдө автор изилдеген саясий ишмердин ийгиликтүү карьерасы иштин актуалдуулугун арттырат деп ойлойбуз.

Диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугу далилдүү жана негиздүү.

Диссертациялык иштин киришүү бөлүгүндө илимий иштин актуалдуулугу, анын илимий программалар менен байланыштуулугу, максаты жана милдеттери, диссертациянын жаңычылдыгы, практикалык мааниси, коргоого коюлуучу негизги жоболор, изденүүчүнүн жеке салымы, илимий иштин апробацияланышы, изилдөөнүн жыйынтыктарынын жарыяланышы, диссертациялык иштин структурасы менен көлөмү көрсөтүлгөн.

Автор изилдөөсүн төрт бапка бөлүп, биринчи жана экинчи бапта изилдөөнүн изилденүү деңгээли жана колдонулган методологияны көрсөткөн. Изилдөөнүн негизин үчүнчү жана төртүнчү баптар түзөт.

Бул баптарда автор Кыргыз ССРнин жалпы экономикалык абалын архивдик жана статистикалык маалыматтарга, таблицалык көрсөткүчтөргөн таянуу менен жакшы чагылдырып бере алган. Ушул эле бапта автор ошол доордогу кыргыз коомчулугундагы маданий абалды жана маданият тармагындагы өзгөрүүлөрдү таасын көрсөтө алган. Кыргыз ССРиндеги саясий, экономикалык жана маданий абалды чагылдыруу менен автор диссертациясынын негизги бөлүгү болгон С.Ибраимовдун саясий

ишмердүүлүгүнө өтөт. Тарых илиминде “Аннал мектебинин” жаркын өкүлү Фернан Бродельдин бир инсандын инсан болуп калыптануусуна ал инсан жашаган доордун, чөйрөнүн таасиринин чоң болоорун өзүнүн эмгектеринде жогорку деңгээлде көрсөтүп бере алган. Анын сынарындай автор диссертациясынын негизги объектиси болгон саясий ишмерди изилдөөдөн мурун ал жашаган доордун саясий-экономикалык жана маданий абалын арткы фон катары жакшы көрсөтө алган.

Ушул эле бапта Султан Ибраимовдун чөйрөсү, эр жетиши жана мамлекеттик, партиялык кызматтарда калыптануусу тууралуу бөлүмүндө автор мамлекеттик ишмердин туулгандан тартып каза болгонго чейинки жашоосун чагылдырып берген. Автор С. Ибраимовдун жашоосун беш баскычка бөлүп караган (59-б.). С. Ибраимовдун инсандыгын ачып берүү үчүн ар бир баскычтын өзүнүн милдеттери болуп, ал милдеттер жакшы аткарылган.

С. Ибраимовдун мамлекеттик ишмердүүлүгүнүн башталышына негиз болгон анын мелиорация жана суу чарбасы тармагында иштеши да жакшы чагылдырылган. Алсак, статистикалык таблицадан С. Ибраимов мелиорация жана суу чарбасы министри болуп дайындалгыча бул багытты жакшыртуу максатында бюджеттен бөлүнгөн акчанын эки эсеге жогорулагандыгын (69-б.) көрүүгө болот. Суу чарбасы тармагына келгиче эле С. Ибраимов бул тармакты студент кезинен баштап тыкыр изилдеп, сугатчылыкка илимий-теориялык жактан мамиле кылгандыгын анын жазган бир нече макалалары, сөздүгү жана диссертациялык эмгеги белгиленип көрсөтүлгөн (64-66-бб.). Автор бул бөлүктө С.Ибраимовдун областтык жана мамлекеттик деңгээлдеги ишмерге чейин өсүүсүнө мелиорация жана суу чарбасы ага трамплин болуп бере алгандыгын көрсөтүп бере алган.

Төртүнчү бап С. Ибраимовдун мамлекеттик ишмердүүлүгүнүн эң жаркын учуру болгон анын Ош обкомунун биринчи кызматына дайындалышына арналган. Бул бапта Ош облусунун экономикалык абалын архивдик жана статистикалык маалыматтар жакшы ачылып берилген (80-б.). Андан сырткары С. Ибраимов обкомдун биринчи катчысы болуп турганда Ош облусу жана шаарындагы экономикалык жана маданий өзгөрүүлөрдү далилдүү фактылардын негизинде мыкты ачып бере алган.

Бул бапта автор С. Ибраимовдун ишмердүүлүгүн тармак-тармагы менен бөлүп караган. Ал тармактар мал чарбачылыгы, дыйканчылык, суу чарбасы, өнөр-жай өндүрүшү, коммуникация, турак-жай куруу иши, энергетика жана транспорт деп бөлүнүп каралып, ар бир тармак боюнча статистикалык далилдер келтирилген. Ушул эле бапта мамлекеттик ишмердин социалдык жана маданият тармагында жүргүзгөн саясатанын ийгиликтери да көрсөтүлгөн. Алсак, анын демилгеси менен ачылган китепканалардын санынын арбышы (108-110-бб.), архив иштеринин уюштурулушу, ММК, саламаттыкты сактоо, жаңы мектеп жана музыкалык мектептердин ачылышы сыяктуу жетишкендиктер статистикалык, архивдик материалдар жана чет өлкөлүк саясий ишмерлер, окумуштуулардын

эскерүүлөрүнүн негизинде жакшы чагылдырылган. Андан сырткары маданий тармакта ушу күнгө чейин атын өчүрбөй сакталып келе жаткан “Кыз бурак” эстрадалык тобунун түзүлүшүнө да С. Ибраимовдун сунушу себеп болгондугу кызыктуу маалымат (104-б.).

Төртүнчү баптын акыркы бөлүгү болуп С. Ибраимовдун Кыргыз ССРнин “олимпиндеги” учур: Кыргыз ССРнин жогорку Советине жана республикалык өкмөтүнө жетекчилик кылган мезгил берилген. Бул кыска убакыттагы ишмердүүлүгү учурунда жетишкен ийгиликтери ынанымдуу далилдер аркылуу ачыкталып көрсөтүлгөн.

Диссертациянын кортундусунда изилдөөчү кыска, ашыкча сүрөттөмө сөздөрү жок, туура жыйынтыктарды чыгарган жана маанилүү практикалык сунуштарды киргизген.

2. Диссертацияларга коюлган талаптардын алкагындагы иштин илимий жыйынтыктары

Каралып жаткан диссертациялык иште бир катар жаңы, илимий-практикалык, тарыхнаамалык жыйынтыктар алынган. Ал жетишкендиктер кыргыз тарыхнаамасына белгилүү деңгээлде салым кошуп, кыргыз тарых илиминин өнүгүшүнө да алгылыктуу таасир тийгизе алат. Алар төмөнкүлөр:

1. Адамзаттын тарыхынын алгачкы жамааттык коомдон тышкары ар кыл баскычтарында, урунттуу учурларында чыгаан инсандар маанилүү роль ойношкону белгилүү. Коомдун жана элдин кызыкчылыгын ар дайым жеке кызыкчылыктарынан жогору коюп, калайык - калктын мүдөө-тилектерин орундатууга умтулган, өлкөнүн өркөнү өсүшү үчүн жан үрөп кызмат кылган инсан С.Ибраимов 1960 – 1980-жылдарда кайсыл тармактарда, аймактарда кандай кызматтарды аркалабасын, иштермандыгы, жөнөкөйлүгү, кичи пейилдиги, талап коё билгендиги, талыкпас эмгеги менен калктын кадырлоосуна арзыган. Бүгүнкү мезгилге чейин анын өмүрү, башкаларга үлгү болорлук үзүрлүү ишмердиги илимий изилдөөгө алына элек. Анын Кыргызстандын жалпы өсүп өнүгүүсүнө кошкон зор салымын илимий негизде иликтеп изилдөө небак бышып жетилген маселе болуп эсептелет. *(Киришүү).*
2. Автор изилдөө ишинин максаты менен милдеттерине карата теманын тарыхнаамалык маалыматтарын кароо негизинен эки багытта жүргүзгөн. Биринчи, С.Ибраимовдун мамлекеттик жана саясий ишмердүүлүгүнө илимий баа берүүдө ал инсандын ишмердүүлүк жылдарындагы Кыргызстандын коомдук-саясий жана экономикасынын абалы каралган тарыхый, илимий эмгектерге токтолуу менен, тарыхнаамалык багытта анализ жүргүзүү аракети жасалган. Экинчи, кыргыз тарыхнаамасындагы инсан таануу маселеси менен бирге С.Ибраимовдун бейнесине арналган тарыхый, илимий эмгектерди иликтөө маселе экендигин тактай алган. *(I баптын 1.1.-параграфы).*
3. Изденүүчү кыргыз тарыхнаамасында инсантаануу маселеси мезгил талаптарына карай каралып келинген. Тарыхнаамадагы бул проблеманы совет мезгилине чейинки, совет доорундагы жана эгемендүүлүк

жылдарындагы изилдөө иштери деп үч топко бөлүп карап изилдөөнүн илимий, тарыхый принциптерин пайдаланылган. (*I баптын 1.2.-параграфы*).

4. Диссертант илимий иштин булактык базасы кеңири жана көп түрдүү экендиги баса белгилеп, ал булактар өзүнүн предметтик мазмуну жана формасы боюнча төмөндөгүдөй түрлөргө бөлгөн: 1) Республикалык деңгээлдеги расмий жыйындардагы жарыяланган докладдар жана отчеттор (1960-1980-жж.). 2) Областтык деңгээлдеги расмий жыйындардагы жарыяланган материалдар (1968-1978-жж.). 3) Архивдик булактар. 4) Идеялык – партиялык өзгөчөлүккө ээ болгон методологиялык топтогу булактар. 5) С.Ибраимовдун үй-бүлөсүнүн жана замандаштарынын маектери, эскерүүлөрү. Мындай булактык базаны илимий айлампага киргизүүдө автор тарабынан колдонулган методологиялык принциптер, изилдөө ыкмалары туура пайдаланылган. (*II бап*).
5. Изденүүчү 1960–1980-жж. Советтик Кыргызстандын экономикалык өнүгүүсү күч алып, калктын социалдык абалы жакшырып, маданияты менен илим-билими өнүгүп, коомдук турмушта көптөгөн алга жылууларын статистикалык маалыматтардын негизинде берген. (*III баптын 3.1. – параграфы*).
6. С. Ибраимовдун балалык чагындагы айлана-чөйрөсүнүн таасири, ата-энесинен алган таалим-тарбиясы, кесиптик орто жана жогорку билими – өзү сүйгөн багытта эмгек жолунун башталышына түрткү болуп, чыгаан саясий ишмер катары калыптануусуна шарт түзгөн. (*3.2. - параграфы*).
7. С.Ибраимов 1959–1968-жж. мамлекеттик жана партиялык иштерге активдүү аралашып, өзүнүн иш билгичтиги, иштермандыгы, тубаса шык - жөндөмүнүн натыйжасында республикалык деңгээлдеги коомдук саясий жетекчиге чейин өсүп жеткен. (*3.3. - параграфы*).
8. Автор изилдөөдө С.Ибраимов жетектеп турган убакта Ош областынын экономикасы жана маданияты өнүгүп, калктын турмушу жакшыра баштаган. Бул мезгилде областтын өнөр жайынын бир катар тармактарында ири жетишкендиктер байкалып, бул багытта жетекчилик түрдүү иш чараларды жүзөгө ашырылгандыгын фактылар менен далилдеген. (*IV баптын 4.1. - параграфы*).
9. Анын талыбас эмгегинин, карапайым калктын кызыкчылыгы үчүн камкордугунун натыйжасында областта ири ийгиликтер жаралган. Ошол он жыл аралыгында Ош областынын калкынын социалдык абалы жакшырып, күндөлүк турмуш – тиричилигинде кескин өзгөрүүлөр байкалды. Билим берүү системасы өсүп – өнүктү, алардын саны өсүп, билим берүүнүн сапаты артты. Маданий - агартуу мекемелердин: театрлардын, китепканалардын, массалык маалымат каражаттарынын иши жакшырды. Саламаттык сактоо мекемелери көбөйдү. (*4.2. - параграфы*).
10. Кыска аралыкта республикалык деңгээлдеги маанилүү кызматтарды ээлеп турган учурда С. Ибраимов калк арасында өзүнүн уюштуруучулук

жөндөмү, жетектөөдө бай тажрыйбасы менен зор урмат-сыйга арзыган жана өзүн кыраакы мамлекеттик жетекчи катары дагы бир ирет коомчулукка далилдей алган. Тилекке каршы, анын өмүрү кайгылуу мүнөздө аяктап, көптөгөн ой-максаттары, келечекке мерчемделген иштери аягына чыкпай калган. Анын каргашалуу өлүмүнө өзүнүн коррупцияга, паракордукка каршы күрөшү себеп болгон деген жыйынтык чыгарган. (4.3. – параграфы).

3. Диссертациядагы жыйынтыктардын, корутундунун (илимий жоболордун) негиздүүлүгүнүн жана ынанымдуулугунун деңгээли

Талапкердин илимий жыйынтыктары менен корутундулары негиздүү жана ынанымдуу экендигинен күмөн саноого болбойт, себеби теманы изилдөөдө мурда илимий айлампага киргизилген жана али киргизиле элек тарыхый булактарды жана илимий адабияттарды колдонуу менен талдоо жүргүзүлүп, системалаштырылган. Диссертацияда негизги жоболор менен тыянактар колдонулган булактардагы, XX кылымдын аягы – XXI кылымдын башындагы изилдөөчүлөрдүн эмгектердеги, мезгилдүү басма сөздөгү, интернет-сайттардагы материалдарды жана автор тарабынан жыйналып ишке киргизилген эмпирикалык материалдарды талдоонун негизинде түзүлгөн.

4. Диссертациялык иште алынган илимий жыйынтыктардын ички биримдигин баалоо.

Эрдолатова Нургуль Нуралиевнанын «Султан Ибраимов – мамлекеттик жана саясий ишмер» аттуу диссертациялык иши С. Ибраимовдун кыргыз тарыхында ээлеген ордун, анын советтик доордогу республикабыздын саясий, социалдык – экономикалык жана маданий өсүп - өнүгүшүнө кошкон салымын фактыларга бай, кеңири илимий материалдардын негизинде комплекстүү тарыхый-салыштырмалуу анализ жүргүзгөн эмгек болуп эсептелет.

Диссертант тарабынан иликтөөгө алынган проблемалар логикалык ички бүтүндүккө ээ. Иштин мазмунун ачып берүүдө бир катар жаңы илимий тыянактар жана жоболор чыгарылган, ар бир параграфта алынган жыйынтыктар өз ара байланыштуу, бири-бирин толуктаган бир бүтүмдүктү түзүп турат. Ошондой эле иштин корутундусу менен практикалык сунуштары илимий жыйынтыктарга жана жоболорго таянып негизделген. Негизги маселелерди кароодо ички биримдик жана хронологиялык ырааттуулук сакталган.

5. Диссертациянын мазмунунун автордун жарыялаган эмгектеринде чагылдырылышы

Изилдөөдө алынган негизги жоболор менен натыйжалар төмөнкү ата мекендик жана чет өлкөлүк басмаларда басылып чыккан:

1. Эрдолатова, Н.Н. Султан Ибраимовдун кадрларды туура тарбиялап өстүрүүдө жана коррупция менен күрөшүүдөгү ролу [Текст] /

- Н.Н.Эрдолатова // Наука и новые технологии. -Бишкек, 2013. -№ 4.-С. 239-240.
2. Эрдолатова, Н.Н. Султан Ибраимовдун Кыргызстандын маданиятына кошкон салымы [Текст] / Н.Н. Эрдолатова // Alatoo Academic Studies. - Бишкек, 2017. -№ 4. -С.276 - 281.
 3. Эрдолатова, Н.Н. Султан Ибраимовдун замандаштарынын эскерүүлөрү [Текст] / Н.Н. Эрдолатова // Известия Вузов Кыргызстана. -Бишкек, 2018 - № 1. -С.160 -163.
 4. Эрдолатова, Н.Н. С. Ибраимов Ош областынын жетекчиси [Текст] / Н.Н. Эрдолатова // Alatoo Academic Studies. -Бишкек, 2018. -№ 4. -С. 207 - 214.
 5. Эрдолатова, Н.Н. С. Ибраимовдун Кыргыз Республиканын Өкмөтүнө жетекчилик кылышы [Текст] / Н.Н.Эрдолатова // Alatoo Academic Studies. -Бишкек, 2018. -№ 4. -С.199 - 206.
 6. Эрдолатова, Н.Н. Вклад Султан Ибраимова в развитие водного хозяйство Кыргызской Республики [Текст] /Н.Н.Эрдолатова // Web of Scholar. - Польша, 2018. -№ 5 (23).- Vol. 4. -С.51-55.
 7. Эрдолатова, Н.Н. Окружение Султана Ибраимова, его зрелость [Текст] / Н.Н. Эрдолатова // Web of Scholar. -Польша, 2018. - № 5 (23).- Vol. 4. - С.56-61.

Жогоруда көрсөтүлгөндөй тема боюнча жалпы 7 макала жарыяланып, анын ичинен экөөсү чет өлкөдө жарык көргөн. Макалалардын аталыштары диссертациянын мазмунуна дал келет. Демек, басмадан чыгарылган бул макалаларда изилдөөнүн негизги жоболор менен жыйынтыктары берилген.

6. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келүүсү

Авторефераттын мазмуну менен түзүмү диссертациялык иштин мазмунуна толук дал келет. Анын текстинде ырааттуу жана кыскача чагылдырылган материалдар илимий иштин максаты менен милдеттерине жана мазмунуна жооп берет.

7. Диссертациянын мазмунундагы жана аны жабдуудагы кемчиликтер жана изденүүчүгө сунуштар

Эрдолатова Нургуль Нуралиевнанын диссертациялык иши жогоруда көрсөтүлгөн жетишкендиктер менен катар эле айрым бир мүчүлүштүктөр да кездешет, Арийне, С. Ибраимовдун жасаган ийгиликтери ошол учурда СССРди кучагына алган “сенектик” доордун даргтары коррупция, кайдыгерлик, кадрдык саясаттагы алешемдиктер жана “мафия” сыяктуу терс көрүнүштөргө каршы жалгыз эч нерсе кыла албастыгы жакшы ачылып көрсөтүлгөн. Бул көрүнүштөрдү системдүү саясаттын жардамы менен жеңүүгө болоорун, болбосо ага баш ийүү же курман болуу керектиги экендигин С. Ибраимовдун аянычтуу тагдырынан көрө алабыз. Автор бул баптын акыркы бөлүгүндө С. Ибраимовго окшош тагдырга дуушар болгон бир нече союздук мамлекеттик ишмерлерди белгилеген. Арийне, С. Ибраимовдун тагдырына окшош башка саясий ишмерлердин кандай шарттарда көз жумушкандыгы тууралуу салыштырма метод (автор өзү

колдонгон) кеңири колдонулбай калган. Автор бул багытта дагы тереңирээк изилденсе диссертациянын деңгээли жогорураак болмок.

Бирок, жогоруда көрсөтүлгөн кемчиликтер, диссертациянын маани-маңызына, анын илимий баалуулугуна эч таасирин тийгизбейт. **Эрдолатова Нургуль Нуралиевнанын «Султан Ибраимов – мамлекеттик жана саясий ишмер»** деген темадагы диссертациялык иши автордун чоң жетишкендиктеринен болуп анын архивдик, статистикалык жана ошол доордун күбөлөрү менен тыгыз иштешип, талаа материалдарынын негизинде С. Ибраимовдун бейнесин мыкты ачып бере алгандыгында. Албетте, диссертацияда кемчиликтер да жок эмес. Бирок, бул кемчиликтер техникалык гана мүнөздө болгондуктан аларды оңдоо жеңил. Жалпысынан диссертация жакшы деңгээлде жазылган жана коргоого сунушталат.

**8. Кыргыз Республикасынын окумуштуулук даража ыйгаруу жөнүндө
Жобосундагы талаптарга диссертациянын жооп бериши**

Эрдолатова Нургуль Нуралиевнанын «Султан Ибраимов – мамлекеттик жана саясий ишмер» аттуу диссертациясы кыргыз тарых илиминдеги демилгелүү эмгек, илимий иштин объектиси менен предмети, мазмуну менен түзүмү, илимий деңгээли жана жасалгаланышы Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын кандидаттык диссертацияларга койгон талаптарына толук жооп берет. Ошондуктан, Эрдолатова Нургуль Нуралиевна 07.00.02. – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

Расмий оппонент:

**т.и.к., доцент
Гапаров Турсунали**